

**Valsts vides dienesta Radiācijas drošības centram
Valsts vides dienestam**

**Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministres birojam
Klimata un enerģētikas ministra birojam**

**Mediju pārstāvjiem
Ārstniecības iestādēm un to pārstāvjiem**

Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijai

Rīgā 27.06.2024. Nr. 71/05-2024

Par ierēdņa atbildību

SIA "INLAB" savā štatā apvieno radiācijas drošības ekspertus, medicīnas fiziķus un medicīnas fizikas ekspertus un ir viens no vadošajiem uzņēmumiem valstī gan jonizējošā starojuma avotu pārbaudēs, gan jonizējošā starojuma avotu operatoru konsultēšanā un palīdzības sniegšanā attiecībā uz jautājumiem, kas skar radiācijas drošības kvalitātes nodrošināšanu.

Strādājot nozarē ikdienā vērojam, kā tā vietā, lai maksimāli pievērstos radiācijas drošības kultūras celšanai, operatori ir spiesti tērēt savus resursus un laiku risinot tās problēmas, kas mūsu ieskatā, nozarē radītas konkrētas ierēdnes D.Šatrovskas (pašlaik VVD RDC vadītājas, iepriekš VARAM ierēdnes, kas cita starpā veica attiecīgu normatīvo aktu izstrādi) darbību un nepamatoti pieņemto lēmumu rezultātā.

1. Pārspīlētas iedzīvotāju aizsardzības no jonizējošā starojuma prasības

Šobrīd Latvijas normatīvajos aktos noteikts ārkārtīgi zems nepārsniedzamais dozas limits iedzīvotājiem - 100μSv gadā. Mums nav zināmas citas Eiropas valstis, kurās šis limits būtu tik zems. Vienlaikus atbilstoši VVD RDC pieņemtajām vadlīnijām jonizējošā starojuma avota radītā doza jānovērtē maksimāli nelabvēlīgākajos apstākļos (maksimālie rentgena iekārtu parametri, jaudīgākais režīms, nelabvēlīgākais starošanas virziens bez fantoma, kas starojumu pavājinātu) – tādejādi mērījumos tiek iegūtas pat vairākas reizes augstākas dozas vērtības, nekā tās ir realitātē iekārtu ekspluatējot.

Šādi valstī izveidota absurda pieeja – operatoriem jāveido pat vairākas reizes augstāks aizsardzības līmenis, lai netiktu pārsniegts noteiktais nepamatoti zemais limits, turklāt šis aizsardzības līmenis vēl jāpaaugstina, jo, veicot jonizējošā starojuma avota darba vietas monitoringu (jonizējošā starojuma avotu radītās dozas mērījumiem izvirzīto nosacījumu dēļ) tiek konstatētās nepamatoti augstas dozu vērtības. Tādejādi kopumā, lai gan atbilstu normatīvo aktu prasībām, gan izpildītu vadlīniju nosacījumus, operatoriem jāparedz nesamērīgi augsts aizsardzības līmenis.

Šādi pārspīlēti ierobežojumi nav pamatoti, tādu nav nedz kaimiņvalstīs, nedz citās Eiropas valstīs. Šie ierobežojumi operatoriem rada nozīmīgu izmaksu pieaugumu. Uzskatām, ka īpaši kritiski tas ir medicīnā, kur līdzekļi būtu novirzāmi uz citām nepieciešamībām, kā, piemēram, medmāsu algas.

Šāda prakse neatbilst 2013. gada 5. decembra direktīvā 2013/59/Euratom noteiktajam optimizācijas mērķim. Proti, direktīva paredz, ka ir ņemami vērā ekonomiskie faktori.

Šāda pieeja rada arī citas problēmas, par kurām valstī netiek runāts vispār. Ilgtermiņā tie rada vides piesārņojumu, jo aizsardzībā no jonizējošā starojuma pamatā tiek izmantots svins. Jo striktāki ierobežojumi, jo vairāk svina tiek izmantots aizsardzībā. Svins ir toksisks. Tādejādi pārspīlēti sargājot iedzīvotājus no jonizējošā starojuma, ilgtermiņā “indējam” iedzīvotājus ar vidē nonākošo svinu.

2. Nelietderīgas medicīnas darbinieku dozas kontroles prasības

Šobrīd, ja darbs ar jonizējošā starojuma avotu notiek atbilstoši telpas plānam, normatīvie akti ļauj neapgādāt B kategorijas darbiniekus ar individuālajiem dozimetriem, tā vietā jonizējošā starojuma devu novērtējot ar darba vietas monitoringu vai darbinieku grupas dozimetriju. Vienlaikus Latvijā šāda pieeja ir liegta medicīnā.

Šādi valstī izveidota absurda pieeja, ka B kategorijas darbinieks pat kodolreaktorā varētu strādāt bez individuālā dozimetra, bet zobārsts, kas veic rentgenizmeklējumu, to darīt nedrīkst.

Liegums izvēlēties B kategorijas dozu novērtēšanas metodi medicīnas darbiniekiem skaidrots ar to, ka medicīniskās apstarpšanas laikā jonizējošais starojums var ietekmēt plašāku cilvēku loku: darbiniekus, pacientus, apmeklētājus un citus medicīnas iestādē nodarbinātos.

Vienlaikus ar šo skaidrojumu liegumu pamatot nevar, jo darbinieku individuālie dozimetri nekādi nav saistīti ar jonizējošā starojuma ietekmi uz citiem cilvēkiem.

Pārsvārā darbinieki tiek apgādāti ar individuālajiem termoluminiscences dozimetriem (TLD), kas uzkrāj informāciju par konkrēta cilvēka saņemtā starojuma devu pusgada periodā. TLD nevar uzrādīt konkrētajā brīdī saņemto devu (šiem dozimetriem nav tam paredzēta

ekrāna), tāpēc no rādījumiem nav iespējams izdarīt ticamus secinājumus par minēto personu (pacientu, apmeklētāju un citu medicīnas iestādē nodarbināto) saņemto apstarojuma devu.

Šādus secinājumus varētu izdarīt par citu līdzvērtīgos apstākļos strādājošu B kategorijas darbinieku saņemto dozu, tomēr tā būtu darbinieku grupas dozimetrija, kas medicīnā arī nav atļauta.

Atbilstoši 2013. gada 5. decembra direktīvas 2013/59/Euratom prasībām dalībvalstis var noteikt, ka B kategorijas darbiniekiem tiek veikti arī individuālie mērījumi (piemēram, ar TLD), tomēr tie nav obligāti, proti, direktīva noteic, ka B kategorijas darbinieku dozas drīkst vērtēt arī ar darba vietas monitoringu.

Līdz ar iepriekš minēto atšķirīgu prasību izvirzīšana B kategorijas darbiniekiem nav pamatota.

3. Neadekvāti augstas medicīnas fiziķu un medicīnas fizikas ekspertu slodzes

Šobrīd, normatīvie akti notiec minimālās darba slodzes gan medicīnas fizikas ekspertiem, gan medicīnas fiziķiem ārstniecības iestādēs. Vienlaikus valstī nav pieejams nedz tik liels medicīnas fizikas, nedz medicīnas fizikas ekspertu skaits, lai noteiktās slodzes tiktu aizpildītas.

Tajā pat laikā valstī kārtējo reizi tiek veidota absurda pieeja, jo neskatoties uz akūtu speciālistu trūkumu, no VVD RDC puses nupat ir sagatavots tāds noteikumu izmaiņu projekts (22-TA-2871), kas paredz vēl krietni palielināt medicīnas fizikas ekspertu un medicīnas fiziķu slodzi.

Ne pašreizējās noteikumu prasības, ne projekta paredzētās izmaiņas nav pamatotas. Tās vien padara noteikumus par operatoriem neizpildāmākiem.

Atbilstoši Eiropas komisijas vadlīnijām medicīnas fizikas ekspertiem diagnostiskajā radioloģijā paredzētas pat vairāk kā 6 reizes zemākas slodzes.

Jautājumus kopumā rada arī noteikumu projekta tapšanas process. Nozarē strādājošie cilvēki pauduši sašutumu, ka atsevišķas normatīvā akta daļas izstrāde uzticēta VVD RDC darbinieces meitai, kas nestrādā nedz pašā VVD RDC, nedz VARAM. Šobrīd to apliecina arī valsts oficiālajā tiesību aktu portālā <https://tapportals.mk.gov.lv/> publicētā dokumenta meta dati, kuros persona parādās kā dokumenta autors.

Strādājot nozarē esam vairakkārt vērsuši valsts iestāžu vērību uz pastāvošajām problēmām (tostarp, šajā vēstulē aprakstītajām). Diemžēl rast risinājumus profesionālajā vidē nav izdevies. Uzskatām, ka pamatā tam traucē konkrēta ierēdņa nespēja vai nevēlēšanās kļūdas atzīt un labot. Tikmēr problēmas nozarē tikai samilzt, turklāt situāciju pasliktina apstākļi, ka

šobrīd, mūsu ieskatā, to risināšanas vietā VVD RDC vadības darbībā ir vērojama arī normatīvo aktu prasību neievērošana un atsevišķu personu interešu lobēšana.

4. Normatīvo aktu prasību neievērošana un iespējama atsevišķu personu interešu lobēšana

Lai gan atbilstoši normatīvo aktu prasībām radioloģiskās ierīces jāpārbauda vismaz reizi gadā, viens no valstī esošajiem lineārajiem paātrinātājiem (viena no bīstamākajām ierīcēm radioloģijā) nav pārbaudīts atbilstoši normatīvo aktu prasībām (Ministru kabineta noteikumi Nr.482 “Noteikumi par aizsardzību pret jonizējošo starojumu medicīniskajā apstarošanā”) jau vairāk kā pusotru gadu, proti, kopš pagājušā gada decembra beidzies termiņš, kurā bija veicama pārbaude.

Lai gan šķēršļi attiecīgā paātrinātāja pārbaudes veikšanai nepastāvēja un tā tika ieplānota uz šī gada janvāri, operators to atcēla.

Neskatoties uz to, VVD RDC, kam ar normatīvo aktu prasībām uzlikts par pienākumu, konstatējot iekārtas ekspluatācijas neatbilstību radiācijas drošības prasībām, apturēt tās darbību, ne vien nav šo pienākumu izpildījis, ļaujot iekārtas tālāku ekspluatāciju, bet šī gada martā pat pagarinājis attiecīgā operatora licenci darbībā ar attiecīgo lineāro paātrinātāju.

Attiecīgā lineārā paātrinātāja pārbaudi operators ir paredzējis 2021.gadā noslēgtā līguma ar ražotāja pārstāvi SIA “Tradintek” par paātrinātāja piegādi ietvaros, tomēr jau tajā brīdī līgumā pārbaude paredzēta neatbilstoši normatīvo aktu prasībām, proti, nevis atbilstoši Ministru kabineta noteikumu Nr.482 “Noteikumi par aizsardzību pret jonizējošo starojumu medicīniskajā apstarošanā” prasībām, bet gan noteikts, ka tā veicama atbilstoši Ministru kabineta noteikumu Nr. 689 “Medicīnisko ierīču reģistrācijas, atbilstības novērtēšanas, izplatīšanas, ekspluatācijas un tehniskās uzraudzības kārtība” prasībām.

Tas liecina par faktu, ka operators kopš lineārā paātrinātāja iegādes brīža nav plānojis slēgt līgumu ar akreditētu institūciju.

Vienlaikus atbilstoši VVD sniegtajam skaidrojumam, tieši apstākļi, ka operators nav slēdzis līgumu ar akreditētu institūciju, kalpoja par pamatu VVD RDC pieņemt risinājumu, ka attiecīgā lineārā paātrinātāja funkciju pārbaudes tiks nodrošinātas atbilstoši Ministru kabineta noteikumiem Nr.461 “Medicīnisko ierīču noteikumi”.

Jānorāda, ka faktiski visi lineāro paātrinātāju operatori valstī ir slēguši līgumattiecības ar ražotāja pārstāvi un akreditēto institūciju pārbaudes saņem ar ražotāja pārstāvja starpniecību, proti, tieša līguma neslēgšana ar akreditētu institūciju nekad nav bijusi par šķēršli pārbaūžu saņemšanā.

Jānorāda, ka šāda pieeja nav arī tikusi pieļauta attiecībā uz citiem operatoriem, kas kādu iemeslu dēļ arī vēlējušies nodrošināt radioloģisko ierīču pārbaudes atbilstoši Ministru kabineta noteikumiem Nr.461 "Medicīnisko ierīču noteikumi", nevis Ministru kabineta noteikumiem Nr.482 "Noteikumi par aizsardzību pret jonizējošo starojumu medicīniskajā apstarošanā".

Svarīgs ir arī tas apstāklis, ka tikai pēc tā kā situācija par normatīvo aktu neizpildi nonākusi VARAM redzeslokā, VVD RDC vērsies pie operatora aicinot ievērojot normatīvo aktu prasības nodrošināt lineārā paātrinātāja pārbaudes atbilstoši Ministru kabineta noteikumu Nr.482 "Noteikumi par aizsardzību pret jonizējošo starojumu medicīniskajā apstarošanā" prasībām. Vienlaikus normatīvajiem aktiem atbilstošu pārbaudzi nodrošināšanai VVD RDC operatoram acīmredzami devis ārkārtīgi ilgu laiku. Iespējams, pastāv nodomi, mainot normatīvo aktu prasības, šo situāciju vienkārši legalizēt.

Mūsu ieskatā VVD RDC šādas pielāides piemērojis tikai attiecībā pret konkrēto operatoru kādu personisku VVD RDC vadības saistību dēļ (iespējams, draudzība vai radnieciskas saites ar konkrētā operatora pārstāvi).

Šāds viedoklis ir pamatots ar to, ka viena un tā pati persona jau vairakkārt ir bijusi iesaistīta situācijās, kad tiek pārkāptas radiācijas drošības prasības. Neskatoties uz apstākli, ka personai ir radiācijas drošības eksperta statuss, kas pats par sevi liecina, ka personai būtu jāpārzina jomā izdoto normatīvo aktu prasības, persona nesodīti ir veikusi darbības ar jonizējošā starojuma avotu bez speciālās atļaujas (licences). Tā pārkāpjot likuma "Par radiācijas drošību un kodoldrošību" prasības.

Atbilstoši VVD sniegtajam skaidrojumam par darbību bez speciālās atļaujas (licences) VVD RDC ir vien pieprasījis no attiecīgās personas informāciju. Nekādas citas darbības VVD skaidrojumā nenorāda.

Uzskatām, ka VVD RDC vadītāja amats nav savietojams ar nespēju atrisināt nozarē pastāvošās problēmas un nodrošināt iestādes darbībā normatīvo aktu ievērošanu.

Ņemot vērā visu šajā vēstulē minēto, uzskatām, ka VVD RDC vadītāja nav ieņemamajam amatam piemērota. Aicinām VVD RDC vadītāju D.Šatrovsku no amata atkāpties.

Aicinām VVD, kā arī nozari pārstāvošās ministrijas atkārtoti vērtēt personas piemērotību amatam. Lūdzam VVD RDC vadītāja amatā iecelt ierēdņi, kas rīkotos nepārkāpjot normatīvo aktu prasības, strādātu valsts labā, tostarp, patiesi rūpējoties par radiācijas drošības kvalitātes celšanu valstī, nevis iestājoties par operatoriem neizpildāmām prasībām.

Kopš brīža, kad esam uzsākuši mēģinājumus rast nozarē pastāvošo problēmu risinājumus profesionālajā vidē, saskaramies ar zināmu spiedienu. Tostarp, šobrīd notiek mēģinājumi mainīt normatīvo aktu prasības nosakot, ka turpmāk radioloģisko ierīču pārbaudes drīkstēs veikt ne vien akreditētas institūcijas (trešā puse), bet arī iekārtu ražotāju pārstāvji, kas var būt ieinteresēti iekārtu pārbaudes rezultātā (garantijas un remontu līgumu dēļ), kā arī medicīnas fizikas eksperti, kas vienlaicīgi var būt arī attiecīgo iekārtu turētāju pārstāvji, kas arī var nebūt ieinteresēti atklāt neatbilstības iekārtas darbībā. Papildus tam akreditācijas institūciju uzraudzības un kontroles pasākumi ir nesalīdzināmi stingrāki, kā tiek paredzēti citiem potenciālajiem radioloģisko ierīču pārbažu veicējiem.

Uzskatām, ka šajā vēstulē paustā dēļ, no konkrētu personu puses var tikt uzsāktas darbības maksimālai SIA "INLAB" darbības traucēšanai, vienlaikus vairs neredzam iespēju klusēt par nozarē notiekošo.

Esam gatavi runāt atklāti!

Kontakti:

SIA "INLAB" laboratorijas vadība
T: 28 645 645
e-pasts: info@inlab.lv

SIA „INLAB” laboratorijas vadītājs

Maksims Poļakovs